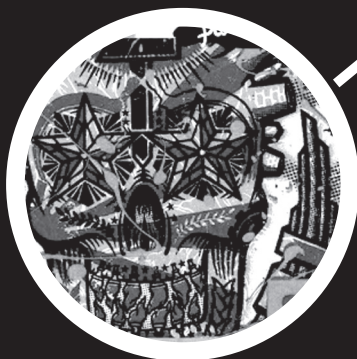

vladimir palibrk

Néhány közhely az
underground
művészetről

A *Symposion* folyóirat szerkesztősége arra kért, írjak a szerbiai underground képregény-szinterről, és ez a feladat ráébresztett, hogy nehézségeim vannak magával a kifejezéssel.

a

Symposion folyóirat szerkesztősége arra kért, írjak a szerbiai *underground* képregény-szinterről, és ez a feladat ráébresztett, hogy nehézségeim vannak magával a kifejezéssel. Az úgynevezett underground szintér alkotói szinte soha nem használják ezt a címkét, és ezért kívülről, az akadémiai elefántcsonttoronyok távlatából, és/ vagy a mainstream művészet perspektívájából ráerőltetett jelzőként hat. De mit is jelent ez a szó? A következőkben – válasz után kutatva – megkísérlem felderíteni az undergroundról kialakult közhelyek hátszágát.

Az underground **összeesküvés jellegű**, ami egy mára jól bejárodott értelmezés szerint azt jelenti: az underground a *szélesebb* közönség számára eltökélten hozzáférhetetlenné teszi magát. Így értve a klasszikus underground egyfajta önkéntes ön-elszigetelés, eszképzizmus, korlátozódás az odaadó hívek szűk körére. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a szélesebb közönség is jórészt művészekből áll (nem pedig általánosan művelt és némi művészeti érzékkel megáldott polgárokból), akkor az underground elkülönülése már-már elitizmus. Van-e Szerbiában ilyen underground? Ha lenne és ha ennek a szövegnek a szerzője és a *Symposion* szerkesztősége tudnának róla, akkor – a fentiek értelmében – azonnal megszűnne underground lenni.

A mainstream médiák, közalapítványok és az érvényben lévő polgári értékrend egyéb népszerűsítői tudomásul sem veszik. Ez már ismerősebben hangzik. Azonnal hozzátenném: akad példa, amely azt bizonyítja, hogy a mainstream média oda nem figyelése ellenére az underground mégiscsak hozzájárul a kortárs

kultúrához, és kihat egy tágabb befogadói kör fogyasztói szokásaira. Az interaktív médiumok fejlődésének hála, ha nem is az underground, de a saját csatornáik és stratégiáik révén terjedő alternatív tartalmak láthatósága nagyfokú. A közönség szinte ugyanúgy habzsolja őket, mint a mainstreamet. Egy *alternatív* produkció, ha van benne némi spiritusz, tehetség, tudás és eredetiség, képes ugyanakkora közönséget vonzani, mint bármely mainstream jelenség – vagy, az alternatív színtér frissességének és formai újításainak hála, még annál is nagyobbat. Például annak ellenére, hogy a szövegeikben előforduló káromkodások miatt a hivatalos rádió és tévécsatornák toplistáin egyáltalán nem szerepelhettek, a Bad Copy tagjainak sikerült albumukkal, amelynek felvételére öt vagy tizenöt eurót költöttek, fiatalok egy egész generációját „elrontaniuk”. A filozófia szakos dr. Protić *Jaganjac* című videomunkája tízezerrel vonzotta a Youtube-nézőket, és Protić kultikus figurává vált. A *Jaganjac* turista fényképezőgéppel és webkamerával készült, a hang- és a képfelvétel a lehető legrosszabb minőségű, de, mint kiderült, ez is elég.

Éppen ezért, ha a produkciós oldalról vagy a terjesztés felől közelítjük meg a kérdést, az a benyomásom, hogy ma sokkal nehezebb undergroundnak maradni, mint amikor a kifejezés született. Elsősorban az információs technológiák, open source szoftverek, audio- és videokütyük gyors fejlődése miatt, amelyek magukkal hozták a *produkciós eszközök demokratizációját*, ahogy azt a kilencvenes évek végén divatos volt mondani. Ha ehhez még hozzávesszük, civilizációnk milyen csillapíthatatlan éhséggel veti magát az új vizuális kifejezőmódokra, akár levonhatjuk a következtetést: elég, ha egy szerző kellő ideig és kellő odaadással összpontosít a munkájára, előbb-utóbb a kulturális színtér részévé válik. Vagy egyszerűbben szólva: sorra kerül ő is, őt is bedarálja az áradó, mindenre kiterjedő és mindig éber figyelem. Ilyen feltételek mellett undergroundnak maradni csak paranoid elszigeteltségben lehet, csakis a köreidet folytonosan szűkítve, bővítés helyett. Mert még azok az **értékek**, művészi kifejezőmódok, ellen-értékek és viselkedésformák, **amelyek az undergroundot képezik**, sem problematikusak többé. Azok lennének, ha még mindig sztálinista vagy cári rezsimekben élnénk. A liberális kapitalizmus korában viszont a mainstream már nem támadásként és a fennálló, hagyományhű dogmák megsemmisítésére tett kísérletként érti az undergroundot, hanem konstruktív kritikaként. Ennélfogva még ösztönzi is, mert az undergroundtól várja az útmutatást, hogy miként és merre fejlődjön, hogy meghosszabbíthassa uralmát, és/vagy új közönséget verbuváljon, és/vagy felrázza követői befogadói szokásait. Adódik viszont egy ellentmondás is: az underground színtér bizonyos szereplői még mindig úgy tevékenykednek, mintha megfigyelői társadalomban élnénk, miközben körülöttük mindenki egy irányító társadalomnak él és dolgozik.

Persze, mint ismeretes, az underground továbbra is a mindennapi vizuális és erkölcsi tapasztalatokat körülfogó határok és keretek szétfeszítésében érdekelt, és a társadalmi valóságunk bástyáit képező megposhadt értékrendek problematizálására és felforgatására törekszik. Hm, talán ebben tetten érhetjük a szerbiai underground azon jellemzőit, amelyeknek köszönhetően európai körökben mitikussá és afféle egzotikus látványossággá vált. Ennek megértéséhez viszont egy további közhelyhez fordulunk, miszerint a mi szerbiai mindennapjaink szélsőségesek, embertelenek, velejük ellentmondásosak. Miféle underground tudná ezt a valóságot még inkább felfordítani, vele megküzdeni? Zseninek kell lennie annak, aki az itteni közönséget fel tudja idegesíteni vagy még meg tudja lepni valamivel, amit az még

nem látott a napilapokban vagy a bulvársajtóban. Hozzátenném: egyes alkotóknak mégiscsak sikerült. Lehet, hogy most egy kissé erőltetett tézis következik (és ezzel magam is hozzájárulok a „mítosz” építéséhez), mégis: mi van akkor, ha, ahogy a mi szerbiai valóságunk extrémebb egy átlagos európai országénál, úgy az itteni underground is ötször extrémebb annál, amihez az európai underground művészet tisztelői hozzászórtak? Hiszen minél durvábban zúzza össze a politika egy ország fennálló értékrendszerét, annál végletesebben önromboló és nihilista azoknak a reakciója, akik ezekhez az értékekhez ragaszkodtak. Erre nincs bizonyítékom, mindössze az analógiából indultam ki. Az viszont igaz, hogy a kilencvenes években a hazai alternatív képregény-produkciót Európában szélsőséges, üdítő és rendkívül vitális zsánerként ünnepelték. Az európai szintérré pedig mindenekelőtt a szlovén *Stripburger* magazin áldozatos munkája jóvoltából kerültünk ki. Szerintem azóta tart a hazai szintér közös fejlődése és keveredése a Franciaországban, Olaszországban, Ausztriában, Romániában és a skandináv országokban lévő szinterekkel. Közben új stílusok alakultak ki, amelyeknek jól felismerhető és meglehetősen univerzális vizuális nyelvezetük van, úgyhogy most már nem is igen lehet helyi szintérről beszélni – vagy csak abban az értelemben, hogy az alkotók fizikailag ugyan egy bizonyos területen élnek és onnan merítik inspirációjukat, de munkájuk egy egész Európa felett lebegő virtuális felhőben úszik, amelyben különféle országok, szerzők, kiadók és terjesztők munkái és energiái keverednek. Hát ez lenne röviden összefoglalva a hazai underground szintér helyzete európai viszonylatban, szerény megítélésem szerint.

Petra Bakos Jarrett fordítása